

ע"ע בתוס' מגילה לב; ספר פרי צדיק ויקרא ו ו"ה לט"ו באב ה. וע"ע בפרי צדיק פר' אחרי (ג) שתורה שבעל פה מועילה לזמר עריצים, שהיא רב חכמה' המתקנת רב כעס'. וזהו גמרא גמור-אף דלאידעמאיקאמר, זמורת אתהא-מועילה כריתולזמר כלהחוחים סובבים אתה שושנה העליונה.

דף קז

'המפיס מורסא בשבת; אם לעשות לה פה - חייב. אם להוציא ממנה לחה - פטור'. רוב הראשונים פרשו שהחיוב הוא משום 'בונה'. ואף על פי שאמרו (קמו.) כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח - תירץ רבנו תם שגם פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה (תוס' ג. ד"ה ומפיס). והרמב"ם (י, יז) כתב שחיובו משום מלאכת 'מכה בפטיש'. רש"י כאן הביא את שתי האפשרויות. ובמנחת חינוך (מוסך השבת 'מכה בפטיש' ב) כתב לדינא שחייב שתים, משום 'בונה' ומשום 'מכה בפטיש'. והולך כן לשיטתו בכמה מקומות, ואין הדבר מוסכם (ע"ע לעיל קב:).

ההתר להוצאת ליחה או להוציא קוץ הוא משום צער, אבל בלאו הכי אסור שהרי עושה פתח. [ומלאכה שאינה צריכה לגופה היא, ולכך פטור (כדלהלן בע"ב). ואולם הרמב"ם פסק משאל"ג חייב ואף על פי כן הביא התר דמפיס מורסא, וכבר בארו אחרונים דבריו בכמה פנים. וע' חדושי הגר"ח הל' שבת י; משנת ר' אהרן ה, יט; קהלות יעקב ב; אבי עזרי שבת י, יז].

ולכאורה יש לאסור להזריק זריקה בשבת אם לא במקום סכנה, שהרי הוא עושה פתח בגוף. אך יש מקום לומר שאין זה פתח כלל משום שהוא נסתם מיד, וגם אינו דומה למפיס מורסא שהוא רוצה בפתח ליציאת הליחה ואינו רוצה שייסתם מיד, משא"כ בהזרקה זריקה אינו חפץ בפתח, ונוח לו יותר שייסתם לאלתר.

וכל זה כמובן כאשר אין לחוש לאיסורים אחרים הכרוכים בהכנת הזריקה, או לאיסור 'חובל', וכגון שמזריק לשריר בענין שאין הכרח ליציאת דם. ועדיין צריך עיון בדבר. 'ודרכנו להחמיר אם לא במקום ספק סכנה. מכל מקום במקום צורך גדול יש לצדד להתיר' (עפ"י שבט הלוי ח"א סא, א ו"ח עט, א. וע"ש בה"ג צג, א - התר ניקוב כדורים למניעת התקפת אסטמא).

ובספר שמירת שבת כהלכתה (לב, נז-סב; לג, ז; לה, מ) פסק להתיר להזריק לשריר או לשיכבה התת-עורית, לחולה שאין בו סכנה. מה שאין כן זריקה לוריד שיש בה חשש איסור תורה משום הוצאת הדם, ואין להתירה אלא בחולה שיש בו סכנה או למניעת סכנה, כגון זריקת חיסון כאשר יש חשש שיחלה ויסתכן. [ואדם שנפצע וזקוק לזריקת חיסון אנטי-טטנוס, אם קרוב למוצאי שבת - ימתין, אבל אם לפי דעת הרופא אין לחכות עד מוצאי היום, אסור להשהות ההזרקה גם אם צריך לנסוע כדי לקבלה (וראה שם פרטים נוספים אודות החיטוי והכנת הכלים, ועוד)].

וכן בשו"ת אור לציון (ח"ב לו, כ) התיר להזריק זריקות לשריר או לשכבה התת-עורית. ואפילו לתוך הוריד מצדד להתיר. וכתב (שם סעיף יט) שאין התר להכניס את המחט למזרק עבור חולה שאין בו סכנה, משום 'תיקון כלי'. ודעת הגרשו"א להקל בדבר במקום הצורך (ע' מנחת שלמה ח"ב יג, א; שמירת שבת כהלכתה לג, ט ובהערה, ובתיקונים ומילואים לפרק לה הערה סג).

'כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה'. בשלשה מקומות שמוזכרת הלכה זו (כאן ולעיל מג

ולהלן קכא) כתב רש"י: 'קערה של חרס'. וכן הוא ברש"י שעל הרי"ף, בר"ן במאירי ובפירושו הרב מברטנורא. ואולם הרמב"ם ושאר פוסקים ראשונים ואחרונים סתמו הדבר ולא פירשו חילוק לדינא בין קערה לקערה.

אמנם המשנה-ברורה (רעז, כב ובשעה"צ) כתב על פי דברי רש"י שאין התר אלא בקערה של חרס, אבל כלי של מתכת אסור משום שהמחמם את המתכת חייב משום 'מבעיר'. אם לא במקום שיכול לבוא לידי סכנת נפשות, שאז מותר בכל אופן.

מאידך, לענין הנחת קדירה ריקה על פי הכירה כדי שלא יקדיח תבשילו (או"ח רנג,ג), סתם המשנ"ב ולא הזכיר שאין התר אלא בקדירת חרס ולא מתכת. וצ"ע. אכן החזון-איש (לו,יא) כתב שאין התר אלא בקדירת חרס. וכלי פיירקס מותר, כדין כלי חרס (עפ"י הגר"ב קרליץ שליט"א בספר חוט שני ח"א קכט). וכן מובא בשם החזו"א (בספר גנוזי שערי ציון לגר"צ במברגר או"ח כב) שאין להניח בשבת כלי מתכת על מנורה כדי להחשיך החדר, גם אם מתכוונן להסירה לפני שתתחמם לכדי 'יד סולדת'.

[וכן נמצא בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג יג), לדייק מדברי רש"י, אלא שכתב טעם הפוסקים שסתמו להתר, משום שדיברו באופן שמרחיק הכלי מן האש. ויש לשאול על כך, הלא כופה את הכלי כדי שלא תאחז האור בקורה א"כ משמע שהאש קרובה לקורה, ומדוע סתמו הדבר במקום שהיה לפרש. ועוד כתב בדברי מלכיאל שאף בשל חרס יש איסור מדרבנן כשהוא סמוך לאש, לדעת הרמב"ם והשו"ע. וצריך עיון כיצד נפרש את ההלכה הנזכרת, של הנחת קדירה של חרס על פי הכירה].

ובספר חדש האביב כתב שרש"י נקט אורחא דמלתא שסתם קערה של חרס היא, ולא בא להוציא קערה אחרת. ומבואר שנקט גם בדעת רש"י שמותר להניח אפילו קערה של מתכת. וכן האריך בספר קצות השלחן (קלד) – הן לענין כפיית כלי על הנר הן לענין הנחת קדרה ריקנית. ואולם דעת המשנ"ב והחזו"א לאסור כפיית כלי מתכת על הנר כאמור.

[ולענין הנחת קדירה ריקנית של מתכת שהחזון-איש אוסר, ומשמע מדבריו שיש מקום לחוש לאיסור תורה, משום 'חצי שיעור' – כמה פוסקים חולקים על כך וכתבו שבאופן שהמתכת לא תוכל להגיע לכדי שיעור בישול דהיינו שתיעשה גחלת (כדברי הרמב"ם פרק יב), אין איסור כלל. ע' מנחת שלמה (עמ"ב צג-צג בערה); אגרות משה או"ח ח"א צג ובח"ד עד 'בישול'; שו"ת שבט הלוי ח"א סו"י צא; שש"כ פרק א הערה ס] (עפ"י מנחת נתן להר"ג איינפלד שליט"א, לקוטים ו).

פרק ארבעה עשר

'שמונה שרצים'. על ההשערות השונות בויהוי שמונת השרצים המנויים בתורה – ע' בהרחבה בספר שיחת חולין (להר"א בן דוד שליט"א) חולין קכב.

'והחובל בהן חייב'. יש מפרשים משום תולדת 'שוחט', כי הדם הוא הנפש וכשמוציא הדם יש כאן 'נטילת נשמה' (עפ"י רש"י בלשון אחת; תוס' לעיל עה. ד"ה כי, ובכתובות ה: ד"ה דם; סמ"ג רמב"ן ור"ן. וכן מבואר בירושלמי (ע' כס"מ ח, ז בשם רמ"ך). וראה בבאור טעם זה בספר מגדים חדשים כאן ובקהלות יעקב כתובות ה). ויש אומרים משום 'צובע', כי העור נצבע בדם הנצרך (רש"י בלשון אחרת; ובב"ק לד סע"ב. וכשיצא החוצה ולא נצרך אין לחייבו משום 'צובע'. עפ"י ראשונים).

ואף לפי השיטה הראשונה שחיובו משום נטילת נשמה, אם רוצה בצביעת העור חייב אף משום 'צובע'.
וכן מובא בירושלמי (עפ"י רמב"ן ור"ן).

ויש אומרים שחיובו משום 'מפרק', והיא תולדת מלאכת 'הדש' (עפ"י רמב"ם ה,ז-ח. וכתב לפי זה ששיעור הדם היוצא כגרוגרת. וסובר שאין חיוב משום נטילת נשמה בהוצאת דם (עפ"י לחם משנה; מנחת חינוך 'הדש'. וע' אבן האזל שבת א,ה יב,א; קה"י שבת לח). ולפי השיטות האחרות, אין השיעור בכגרוגרת (שלטי הגבורים).

ישאר שקצים ורמשים – החובל בהן פטור – כל שלא יצא דם חוץ לגוף, אבל אם יצא הדם – ודאי חייב משום נטילת נשמה. בניגוד למינים שיש להם עורות, שאף בצרירת הדם ללא יציאתו חייב כאילו יצא, כי אלמלא העור שמעמידו היה פורץ החוצה (ר"ן ועוד, עפ"י חולין מז).

ומדברי הרמב"ם דייקו המפרשים שאפילו יצא דם החוצה פטור בשאר שקצים ורמשים, שהרי לדבריו החובל חייב משום תולדת 'דש', וטעם החילוק בין אותם שיש להם עור לאותם שאין להם, יש לומר שמלאכת הדישה אינה שייכת אלא בזרעים או בירקות שיש להם קליפה, לכך גם בתולדתה אינו חייב אלא אם הוציא הדם מדבר שיש לו עור (עפ"י תשובת 'ברכת אברהם' לר"א בן הרמב"ם, יח. וע"ע מגיד משנה שבת ת,ט; מנחת חינוך 'הדש' ז; רש"ש; קהלות יעקב לח).

(ע"ב) 'ואמר אביי הכי קאמר... אמר ליה רבא: הא למה שמנו חכמים קאמר...' ע' במצוין בסוטה ה ובכורות ד, בשיטות אביי ורבא.

'דאזיל בתר גישתא'. 'גישתא' – גישוש ומישוש היד. כלומר לפי קשיותו ורכותו של העור (עפ"י הערוך).

מהתוס' (ד"ה אמר שמואל) מבואר שאין הדבר תלוי במידת רכות העור דוקא אלא בהרגשת ממשות עור, כל שאין ניכרת ממשות עור במשמוש היד, אפילו הוא קשה, דין עורו כבשרו.

'אי הכי האי דברי רבי יוחנן בן נורי, דברי רבי יוחנן ומחלוקתו מיבעי ליה...' פירוש, מאחר שאמרנו שרבי יהודה הוא החולק על רבי יוחנן בן נורי לענין חבלה בשבת, אם כן יש לנו להעמיד הברייתא הקודמת כפשוטה, לענין שבת, ו'חכמים' החולקים שם היינו רבי יהודה, וצריך לומר 'דברי רבי יוחנן ומחלוקתו' (תוס' הרי"ד).

'הא הורגן חייב, מאן תנא – אמר רבי ירמיה: רבי אליעזר היא...' רבי ירמיה סבר שחכמים פוטרים בכל מיני שקצים ורמשים שאין להם גידים ועצמות, הואיל ואינם מתקיימים יותר מ"ב חדש לכך נחשבים כמתים, ואינם דומים לאילים מאדמים שהיו במשכן – לכך ההורגם בשבת פטור (עפ"י רמב"ן).

'מה אילים דפרין ורביין אף כל דפרה ורבה...' מבואר בסוגיא שהכינה אינה פרה ורבה, ואף רבי אליעזר המחייב את ההורג כינה, לא נחלק על כך. וכן הובא בשולחן ערוך ובכל הפוסקים, שמותר להרוג כינה בשבת. ואולם בספר פחד יצחק לרבי יצחק למפרונטי (שחי באיטליה לפני שלש מאות שנה בקירוב. מערכת 'צידה' כא:): צדד בדבר, שמא יש לנו להחמיר בדבר לפי הידוע מפי חכמי הטבע שגם הם פרים ורבים מזכר ונקבה. ואף כי אין לנו להקל כנגד דברי רבותינו משום מחקרי הטבע, אולי יש להחמיר. אך כאמור דעה זו יחידאית היא, ולא נתקבלה להלכה אלא מותר להרוג הכינה בשבת (וע' גם בשו"ת היכל יצחק לגר"י הרצוג או"ח כט שהסכים לכך. וע"ע בספר מאור ישראל).

כח

וע"ע מורה הנבוכים ח"א עב; משך חכמה נח ט,ט.

'ראיתי לרשום כאן מה ששמעתי בפירוש מפי קדשו של אדמו"ר (- הגרא"א דסלר) זצ"ל, כשנשאל על אודות דינים אחדים שהטעמים שניתנו להם אינם לפי המציאות שנתגלה במחקר הטבעי בדורות האחרונים, והרי הם עתה בגדר מה שהגמרא שואלת בכמה מקומות 'והא קחוינן דלאו הכי הוא'. שלש דוגמאות נידונו אז:

א. הא דיש דרוסה לחתול ולא לכלב, שהגמרא מסבירה שזה משום שהחתול מטיל ארס מציפורני ידיו.
 ב. הא דאין לשיין המצות אלא במים שלנו, והטעם לכמה ראשונים (ע' או"ח תנה בט"ז סק"א), לפי שבלילה החמה מהלכת תחת הארץ ולכן אז המעיינות רותחין (פסחים צד:).

ג. הא דמותר להרוג כינה בשבת משום שהכינה אינה פרה ורבה (שבת קז:).

ואמר אדמו"ר זצ"ל שבאלו ובכיוצא באלו, לעולם אין הדין משתנה אף שלכאורה הטעם אינו מובן לנו; אלא יש לאחוז בדין בשתי ידים בין לחומרא בין לקולא (ודלא כדברי הר"י למפורנטי ז"ל ב'פחד יצחק' ערך צידה אסורה שרצה להחמיר שלא להרוג כינה בשבת כיון שנתברר בזמנו בלי שום ספק שכינים פרים ורבים ע"י זכר ונקבה ככל שאר בעלי חיים. ע"ש). והטעם, אמר אדמו"ר זצ"ל, כי את ההלכה ידעו חז"ל בקבלה מדורי דורות וגם ידעו מן הנסיון. למשל שדרוסת החתול עלולה יותר למות מאשר דרוסת הכלב, ושהמים הנשאבים מן המעיינות בבוקר חמים יותר. אבל בענין ההסברים הטבעיים, לא ההסבר מחייב את הדין אלא להיפך, הדין מחייב הסבר, והטעם המוזכר בגמרא אינו הטעם היחידי האפשרי בענין. ואם לפעמים נתנו הסברים שהם לפי ידיעת הטבע שבימיהם, חובה עלינו לחפש הסברים אחרים שבהם יתקיים הדין על מכונו לפי ידיעות הטבע שבימינו.

כך שמעתי מפי"ק זצ"ל; ועל פי יסוד זה ניתן לומר, למשל, שהארס שדברו בו חז"ל הוא חומר מרעיל הצבור בצפורני החתול מרקבון שיירי בשר מטרפיו הקודמים. ויש לציין שצפורני החתול שונות מצפורני כלב, כי צפורני החתול מורכבות משני חלקים וכשהחתול דורס על מנת לטרוף הוא פושט את הצפורן והיא נכנסת אל הבשר בעומק, וכשהוא שולפה, נשאר שם מן החומר המרעיל והוא מטריף. ופרטי הדין מתבארים בזה, דאיתא התם 'אין דרוסה אלא ביד, לאפוקי רגל דלא, אין דרוסה אלא בצפורן, לאפוקי שן דלא, אין דרוסה אלא מדעת...', ודוקא כשמכה בכעס (רש"י שם נב: ד"ה אבל), וכן 'בהדי דשליף שדי זיהריה'. כל זה מבואר לפי מה שכתבנו.

וכן במים שלנו, יש להסביר בקלות למה מים שלנו קרים יותר מאשר המים הנשאבים בבוקר מן המעיין, כי במשך הלילה האויר מתקרר מהר, ולכן המים שבכלים גם כן מתקררים, אבל הקרקע מתקרר לאט מחמת גודל החום שהצטבר בתוכו במשך היום, וממילא בבוקר מי מעיינות ששהו בתוך הקרקע עלולים להיות חמים יותר ממים ששהו בלילה באויר.

בענין הכינה ההסבר קצת יותר קשה, אבל הכלל ידוע שאין ההלכה מתחשבת אלא במה שמורגש לחושים, ולפי זה אולי ניתן לומר שמכיון שביצת הכינה היא קטנה מאד עד שלא היה ניתן לראותה כלל בתקופת מתן תורה, אין ההלכה מתחשבת עמה כלל והכינה נחשבת כמתהווה מן החומר שהיא גדלה בו וניזונית ממנו, ולכן היא נחשבת לבריה פחותה ואין בה דין נטילת נשמה. וכעין זה ניתן להאמר לגבי השרצים הגדלים בפירות, שהביצה שהטילה האם לתוך הפרי, שממנה נתהוו, אינה נראית כלל ונחשבת כאילו אינה במציאות, ולכן השרצים האלה נחשבים בהלכה כאילו נתהוו מן הפרי עצמו שגדלים בתוכו ומותרים באכילה כמו הפרי, כל זמן שלא שרצו על הארץ, שלזה יש ריבוי מיוחד (ספרא סוף שמיני). וכן כל כיוצא בזה.

וגם אם לא נמצא טעם הגון, נאמין באמונה שלמה שהדין דין אמת, ואל ה' ניחל שיאיר עינינו למצוא הסבר מתאים' (הרב אריה כרמל, בהערותיו למכתב מאלהו ח"ד עמ' 355).

כהסבר הזה, שאין ההלכה מתחשבת אלא בדבר הנראה לעין, ומשום כך נידונית הכינה כמי שאינה פרה ורבה, מובא בשם הגרשו"א זצ"ל, בהסכמת הגר"א נבנצל שליט"א לספר 'השתנות הטבעים בהלכה'. ושם הוסיף: 'ולולי דבריו, אחרי בקשת המחילה, נלע"ד להכניס שלנו אינם הכינים שעליהם דברו חז"ל, כמו שגם עכבר שחציו בשר וחציו אדמה אינו מוכר למדעני זמננו. והמדע הכופר סותר את עצמו אם מצד אחד הוא מקבל את דברי פסטר האומר ששום חי אינו נוצר מעצמו, ומצד שני את דרוין האומר שכולם נוצרו מעצמם. והאמת לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא רובם כדברי פסטר, אבל כגון הכינים והעכבר הנ"ל כדברי דרוין'.

וע"ע שם בגוף הספר עמ' קפב ואילך, וכן בסוף ספר מנוחת אהבה.

'איכא דמתני לה אהא; המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה – חייב. אם להוציא ממנה לחה פטור. מאן תנא, אמר רב יהודה אמר רב: רבי שמעון היא דאמר מלאכה שאין צריכה לגופה פטור עליה. ואיכא דמתני לה אהא, הצד נחש בשבת...! המגיד-משנה (י, יז) פירש ששתי לשונות אלו חולקים זו על זו; ללשון אחת דברי רב מוסבים על משנת 'מפיס מורסא' (בעדיות ב, ה), אבל הצד נחש כדי שלא ישכנו, מותר אף לרבי יהודה לפי שאין עליה שם 'צידה' כלל. ולשון אחרת סוברת להפך, שמפיס מורסא להוצאת ליחה איננה בכלל 'מכה בפטיש' ומותר אף לרבי יהודה.

והרמב"ם פסק שמפיס מורסא מותר, וכן פסק להתיר צידת נחש שלא ישכנו. ואף על פי שפסק (בפ"א) כרבי יהודה שמלאכה שאין צריכה לגופה חייבים עליה – סובר הרמב"ם כלשון ראשונה, שדברי רב מוסבים על משנתו, אבל שתי ההלכות האחרות נכונות אף לרבי יהודה.

וע"ע: חו"א נ, ג; חדושי הגר"ח הלוי; בינת אדם; אבי עזרי שבת י, יז; קהלות יעקב ב; חדושי הנצי"ב לעיל ג ולהלן קכא; מאמר הגר"י אברמסקי, מובא בספר הזכרון על שמו, עמ' סו; בית ישי יא; שבט הלוי ח"ט סוס"י צ.

'השולח דג מן הים כיון שיבש בו כסלע חייב... הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה – חייב... משום עוקר דבר מגידולו'. הרמב"ן פרש (עפ"י הסוגיא בבכורות כה ועוד, וכן כתב לשמוע מדברי הרמב"ם יא, א. וכ"כ הרשב"א. וכן דעת הרי"א. וע"ע זכר יצחק ח"ב מה, ב) שחיובו הוא משום נטילת נשמה ולא משום 'קוצר', שאין קצירה אלא בגידולי קרקע. ואמנם בירושלמי (ו, ב) אמרו שהמוציא דג מן המים, חייב משום 'קוצר' לפי שעוקר דבר מגידולו, אך שיטת תלמודנו אינה כן. עד כאן מהרמב"ן.

ובספר מנחת חינוך נקט בדעת הרמב"ם שחייב שתיים; משום נטילת נשמה ומשום קוצר (וכן נקט כהירושלמי לחייב משום קוצר, בים של שלמה (ביצה פ"ג) ומג"א תצו סק"ו).

ובתוספות הרי"ד כתב (וכן נקטו התוס' בע"ז כו. ד"ה סבר) שהמדלדל עובר במעי בהמה חייב משום תולדת 'גוון', שהיא מלאכה בבעלי חיים, שלא כ'קוצר'.

ואולם בשולח דג מן המים כתב הרי"ד בפסקיו, חיובו משום נטילת נשמה. ונראה דעתו שאין חיוב 'גוון' אלא בפעולת ניתוק עצם מעצם, ולא בנטילת חיות ללא ניתוק. מאידך משמע שסובר שאין חיוב נטילת נשמה בעובר, וחיובו רק משום 'גוון'.

והרמב"ן והרשב"א סוברים שאין חיוב 'גוון' בדלדול עובר – כפי שפרש החו"א (קלג, א) – שאין ענין גוון אלא בשיער וצפרנים שאינם גוף ממש אלא גדלים בגוף. או מטעם אחר: מפני שהעובר אינו מהודק לאם ואין זה דומה לגזיות צפרנים ושער או חיתוך יבלת. ע' תמורה לא; אגרות משה יו"ד ח"ב עד.

וע"ע: מהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות פ"ג דף כה; דבר אברהם כד, ב; שו"ת דובב מישירים ח"א עה; זכר יצחק ח"ב מה, ב; קהלות יעקב שבת נ; שבט הלוי ח"א צה; ח"ד סוס"י עה; ח"ו צה.

יש מי שכתב שלפי הטעם המובא בירושלמי שחיובו משום 'קוצר', השולח דג חייב מיד, גם אם החזירו

למים טרם יבש כסלע, שהרי עקרו ממקום חיותו ומה תועיל החזרתו. רק לשיטת תלמוד שלנו שחיובו משום נטילת נשמה, אינו חייב אלא אם יבש כסלע (עפ"י רש"ש לעיל עג). אך יש אומרים שגם אם חיובו הוא משום 'קוצר', כל עוד לא יבש כסלע עדיין נשאר בחיותו ממקצת המים שבין סנפיריו, ואין זה נחשב עוקר דבר מגידולו (עפ"י שיירי העדה על הירושלמי. וכן צידד בהר צבי. והעיר שהרש"ל (מובא במג"א תצו,ו) תפס כדברי הירושלמי).

ומכל מקום כתבו הפוסקים שאסור להוציאו מן המים גם אם דעתו להחזירו מיד (ע' חות יאיר קסד). ויש אומרים שאסור הדבר מן התורה משום 'חצי שיעור' (ע' מחצית השקל שטז סק"ז). ויש חולקים (ע"ש בתהלה לדוד).

דף קח

'כל נקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב'. פירוש שהדיו סותם את הנקב וממלאהו. ואפילו אם נראה נקב דק כנגד השמש (עפ"י ב"ח ומג"א או"ח לב, יג וש"א. וכן סתם המשנ"ב. וכל שאין הקולמוס מרגיש בנקב כשעובר עליו, הוא הנקרא נקב שאין הדיו עובר עליו וכשר. ב"ח שם עפ"י מנחות לה). ויש מי שמחמיר בזה (ט"ז שם). היה הדיו יוצא מהעבר השני – פסול (עפ"י ירושלמי מגילה א, ט).

'אם יבא אליהו ויאמר אי פסקא זוהמא מיניה אי לא פסקא זוהמא מיניה'. יש מפרשים כפשוטו, אם פסקה ממנו זוהמתו לאחר עיבוד העור כשם שפוסקת זוהמא מעור הבהמה, שאין ריחו הראשון ניכר (וכן משמע בפירוש רבנו חננאל וברמב"ם (תפלין א, י) ובריטב"א ובמאירי).

וב'חדושי הר"ן' נטה מפירוש זה, שהרי אנו רואים בעינינו ואין צריך לאלוהו; 'והנכון, כשבא נחש על חוה הטיל זוהמא עליה ועל כל בריות שבעולם. ישראל שעמדו על הר סיני נפסקה זוהמא מהם (להלן קמו). ומן הבריות שהיו שם, חוץ מדגים שלא היו שם, ולהכי אצטריכי לאלוהו להודיענו אי פסקה או לא'. [ודאי כך היתה קבלה בידו, דכולם עמדו שם וזלת דגים שאין יכולים לזוז מן המים ליבשה'. שפת אמת. ועע"ש ובספר מגדים חדשים].

'אמר ליה שמואל לקרנא: גברא רבה קאתי ממערבא... זיל תהי ליה אקנקניה'. כלומר בדוק אם חכם הוא. ולפי שזו היתה אומנותו של קרנא, לבדוק היין שבקנקנים (כמפורש בכתובות פ"ג), לכך השתמש שמואל במשל זה (רמב"ן).

'מאן דמצערן לא לוקמוה ליה בני. וכן הוה' – שלא היו לו בנים אלא שתי בנות (חדושי הר"ן).

'... ונראה דכל הני דמצינו בגמרא אמוראי דקללו, היה הדבר חובה להיות כבוד התורה קבועה בלבבות ושלא יתרגלו בזלזול כבוד החכמים. וזהו הטעם דמגדין על כבוד הרב...'

ובשבת ק"ח א' אמר רב יהא רעוא דתיפוק ליה קרנא בעיניה – אפשר דרב סבר דידעו שהוא רב, והיה מפורסם בבבל, ופעולת בחינה היא זלזול בכבוד התורה שהיה ראוי לירא ממנו כדין גדול הדור ורב מובהק, וכן אחר כך כשציערוהו אפשר דחשב שעשו כן בכונה מפני שקלל את קרנא, ואם ישתוק תרבה העזובה בכבוד התורה בקרב ישראל בכל ארץ בבל, ומה שנתקיימה קללתו הוא כעין שגגה שיצאה